Acta Universitatis Wratislaviensis No 3410
Neerlandica Wratislaviensia XX
Wrocław 2011

Roel VAN DUIJN (Amsterdam)

Jaren zestig, de tweede bevrijding

Abstract

This article refers back to the 60s of the 20th century, describing these restless times in the Netherlands. The Dutch revolt of that period, where the Provo-movement played the first fiddle, is touched briefly. Then, in order to put those circumstances in current context, the text interweaves recent topics into the story of the Dutch cultural, political and social events of the 60s (demonstrations against the arms race, brutal actions of the Dutch police, the generation gap). From this point of view one can perceive the 60s as a mirror reflecting the modern times: fight for peace and democracy, care about environment, respect for the individual human beings. In this manner the ideas of Provo remain timeless; the striving for the 'modern revolution' (a Third Liberation) is necessary.

Den Haag 1960. Mijn schoolvrienden en ik zagen tijdens een pauze een foto van de filosoof Bertrand Russell, die door politieagenten van Trafalgar Square werd getild. Omdat hij een *sit down*-demonstratie tegen de atoombom aanvoerde.

Niet veel later blokkeerden wij de ochtendspits, zittend op het asfalt van een druk kruispunt. "Ban de bom!"

Ik zie voor me hoe wij, scholieren, 's ochtends in de spits het verkeer op het asfalt zaten en met onze spandoeken de auto's blokkeerden en een uur later door de politie letterlijk voor de rechter werden gesleept.

Ik voelde een schok van opstandigheid, toen ik las dat de atoombom ook in Nederland zou worden ondergebracht. Wij waren oorlogskinderen, opgevoed met de overtuiging dat we, na het fascisme en het geweld, nu een tijdperk van vrede moesten inslaan.

We werden door de politie in vrachtwagens geleid. Binnen een uur was speciaal voor ons bijeengeroepen. Daar beriep ik me, ontleend aan Cicero, op de ongeschreven wetten van het geweten. Indruk op de rechters maakte dat weinig.

In een valse winterkou knetterden mijn vriend Hans Korteweg en ik vervolgens, op zijn Puch, naar Amsterdam, om er de volgende demonstratie te organiseren. Spijbelend. Verkouden.

In Amsterdam bezochten we politieke coryfeeën, die we opstookten. Vanuit een woonboot telefoneerde ik naar mijn radeloze vader.

© for this edition by CNS

"Jongen, kom terug!"

kraakte zijn stem,

"ik heb nog maar vierhonderd gulden op de bank en ik ben ziek. Ik ben opgebeld door de curator van je school. En die had gezegd dat ik kan kiezen: jou naar een psychiater sturen of je van school nemen. Dus als je nu niet terugkomt, gooien ze je van school".

"Nee", antwoordde ik vreemd vastberaden, "ik heb een belangrijke politieke opdracht".

Kapot was ik er niet van, dat Hans en ik van het gymnasium werden verwijderd, ook al was het een paar maanden voor het eindexamen.

Ik verhuisde naar Amsterdam en daar werd ik iets wat ik zelf uitvond, een "Provo". Ik ging in de Amstelbrouwerij aan de lopende band doppen op flessen schroeven om het geld voor een schrijfmachine te verdienen. Van de anarchisten had ik geleerd dat de arbeidersklasse de revolutie brengen zou. Maar toen ik mijn nieuwe collega's vroeg hoe zij het zouden vinden hun geld thuis gestuurd te krijgen zonder ervoor te hoeven arbeiden, stelde hun antwoord me teleur. Zij zouden hun werk, hun levens zin, missen… Met het proletariaat maken we geen revolutie, concludeerde ik. We hebben daarvoor iets anders nodig: het *provotariaat*. De massa van opstandige jongeren, het arbeidsschuwe tuig.

Toen ik de schrijfmachine eenmaal had, flitsten de pamfletten en manifesten mijn huis uit. We organiseerden nachtelijke happenings tegen de verslaafde consument van morgen en gaven het anarchisme een nieuw leven.

In het eerste nummer van *Provo* plakte ik een klappertje, in alle driehonderd exemplaren. "Pak een hamertje en maak met een ontploffing een begin van de revolutie in je eigen leven! " schreef ik eronder. Meteen stond de politie voor de deur. Wegens opruiing werd de voorraad, inclusief de stencilmachine in beslag genomen. Van nu af konden we de vraag naar ons nieuwe blad niet meer bijbenen.

We lanceerden het Witte Fietsenplan. Een plan om duizenden leenfietsen op straat te zetten, voor iedereen beschikbaar. Volgens ons moest de gemeente hen onderhouden. Maar toen wij de eerste fietsen op straat publiekelijk, bij het Lieverdje, wit schilderden, nam de politie ze in beslag.

Vertrouwden wij Provo's niet al te zeer op een natuurlijke neiging van de mens naar het goede? Al in hete eerste nummer van Provo stond het geschreven:

"Provo ziet in dat het de uiteindelijke verliezer zal zijn, maar we zullen klappen uitdelen zolang het nog kan".

Provo heeft gewaarschuwd wat het kon. Tegen de Verslaafde Consument van Morgen. Tegen de atoombom en militarisme. Het heeft een keur van alternatieve plannen gemaakt, zoals het Witte Fietsenplan en het Witte Schoorstenenplan. Niet zonder succes en invloed. Dankzij het Witte Fietsenplan is de fiets niet door de auto verjaagd. In Amsterdam is een mooi fietspadennet aangelegd en Parijs wordt nu gered door witte fietsen. Het Witte Schoorstenenplan is ongeveer 5 jaar

© for this edition by CNS

na de lancering omgezet in de Wet op de Milieuhygiëne en ter bescherming van o.m. de luchtkwaliteit. En tegen de klimaatverandering hebben wij al vanaf 1969 gewaarschuwd. Niemand die het toen geloven wou, dat de Noordpool zou gaan smelten, zoals wij, de Kabouters, de autoriteiten al vanaf 1969 hebben voorgehouden.

Provo's, kabouters en de daaraan verwante bewegingen waren behalve utopistisch dus ook realistisch, want niet bevangen door een dromerig optimisme en ook niet zonder een praktisch oog voor de werkelijkheid.

Beroepsrevolutionair, kan je dat nog worden? Niet dat het toen gewoon was, maar het was binnen de kringen van provo's, kabouters en andere linkse mensen iets waar opwinding van uitging en daarom was ik het graag. Een beroepsrevolutionair ontleende zijn aanzien niet alleen aan het houden van vlammende redevoeringen, opruiende artikelen en het bijeenroepen van demonstraties en happenings. Als je niet tenminste een maal in de maand huiszoeking van de politie kreeg, op zoek naar subversieve lectuur en ledenlijsten, dan wierp dat een verdacht licht op je betrouwbaarheid. Er hoorde ook bij dat je van tijd tot tijd in de gevangenis zat, vanwege het organiseren van verboden bijeenkomsten of het opruien tot subversief gedrag. Bijvoorbeeld omdat je bij wijze van happening op straat krenten (immers symbolen van liefde) uitgedeeld had. Of omdat je met een blanco spandoek op straat gelopen had, terwijl demonstreren nu eenmaal verboden was. Of omdat je een rookbom naar de koets van een trouwende prinses geworpen had. Of omdat je een gerucht verspreid had dat je van plan was leeuwenpoep voor de paarden van diezelfde koets te gaan werpen, opdat die paarden zouden gaan steigeren.

In de gevangenis was niet het ergste. Behalve dan de onheilspellende aankondiging van de rechter-commissaris dat op opruiing een maximumstraf stond van zes jaar en dat je daarna in voorlopige hechtenis ging, niet wetend of het zes weken of zes jaar zou worden. Ik heb eens vijf weken in het Huis van Bewaring gezeten. Daar kon je bijlezen — werken hoefde ik niet want er was van onze kant recidive te duchten, namelijk nog meer opruiing tegen bv. de Vietnamoorlog. Buiten hoorde je je naam scanderen en alle gevangenen trommelden op dit ritme op de verwarmingsbuizen zodat het gebouw trilde en ik een warm gevoel kreeg van al die saamhorigheid. Je mocht eens in de week een gecensureerde brief schrijven en ook eens in de week een half uur je vriendin ontvangen, in het bijzijn van een cipier. In het brood dat we te eten kregen zat kamfer, bedoeld om de seksuele lusten te onderdrukken; hetgeen mislukte. Het voordeel van dit alles was dat wanneer je weer vrij op het Leidseplein stond, je met een diep gevoel van vrijheidsgeluk naar de voorbijgangers kon staren. Een beroepsrevolutionair ging dan echter onmiddellijk weer aan het werk; het volgende nummer van *Provo* moest uit, er moesten krenten worden uitgedeeld bij het Lieverdje, het symbool van de Verslaafde Consument van Morgen of er moest een concilie worden bijeengeroepen voor het internationale provotariaat.

Als beroepsrevolutionair nam je allerlei functies op je. Ik was schrijver, raadslid, wethouder en boer. Als wethouder moest ik er wel een theorie bij beden-

© for this edition by CNS

ken, namelijk de twee-handenleer. Dat betekent met de ene hand in het systeem werken, met de andere hand via buitenparlementaire bewegingen de beweging opzwepen.

Wij stieten op regenten als burgemeester van Hall en andere autoriteiten die een beetje fout in de jaren zestig waren. "Van Hall ten val!" was onze leus. Inderdaad zette de regering hem af: Den Haag vond dat van Hall er niet hard genoeg op los liet ranselen. De verkeerde reden, vonden wij, en we begonnen de omgekeerde actie: "Van Hall moet blijven!" Hetgeen een einde maakte aan de laatste illusies van medestanders van van Hall dat hij misschien toch nog een kans zou krijgen. Het uitgelachen stadsbestuur kon nu niets anders doen dan voortaan de happenings en demonstraties toelaten.

Het was eind 1966, anderhalf jaar voor de revolutionaire gebeurtenissen in Berlijn en Parijs. Nu en dan kregen wij in die winter bezoek van belangstellende studenten en andere geestverwanten uit zulke buitenlandse hoofdsteden. Vaak hadden zij onze *Oproep aan het Internationale Provotariaat* om in opstand te komen gelezen: een gestencild pamflet dat wij in verschillende talen, tot in Rusland toe, hadden verspreid.

Toen Provo opgeheven was, in mei van 1967, werd ik ziek. "Provo is dood" rouwde ik, koortsachtig zoekend naar het vervolg. Ik kroop in bed. Was het wel verstandig geweest Provo op te heffen? Hoe moet het verder met de revolutie?

Het was het begin van een zoektocht die uitliep op de Kabouterbeweging, beginnend in 1969. Aan het eind van een decennium dat Nederland in een levende democratie veranderd heeft. Een decennium waarin wij ook een onverwachte, maar inspirerende invloed in meerdere Europese landen hebben uitgeoefend. De jaren zestig betekenden voor velen een tweede bevrijding. Nadat we in 1945 van de bezetting bevrijd waren, hadden wij nu onszelf van de bedompte, formele sfeer van de Autoriteiten bevrijd. Het meest direct is de invloed van die vermaledijde bewegingen geweest op het punt van democratie. Inspraak, referenda, actiegroepen: het zou in Nederland nu allemaal niet bestaan zonder het politieke werk wat toen verzet is.

Getuigde deze beweging met haar utopistische idealen van een te romantische mensbeeld? Men is geneigd dit zo te zien in het licht van de nu gangbare, cynische machtspolitiek in de wereld. Maar we mogen niet vergeten dat grote problemen zoals klimaatverandering, schendingen van mensenrechten en nóg krankzinniger bewapening, juist het gevolg zijn van de cynische kijk op de mens en de autoritaire politiek die daardoor gerechtvaardigd lijkt.

Onze beweging was realistisch in die zin dat deze grote problemen nopen tot een radicaal antwoord, dat slechts mogelijk is met een greep naar de volle vrijheid voor de individuele mens. Als morele plicht.

Heeft dan niet juist de individualisatie niet geleid tot massaal egoïsme? Tot die Dikke Ik die nu vaak geen enkele gemeenschapszin lijkt te bezitten? Een goede vraag lijkt me, waarop echter het antwoord is dat die Ik, die op ongekende schaal

© for this edition by CNS

met dikke auto's rondragt, met vliegtuigen de atmosfeer vervuilt of arme kinderen slachtoffers van seksuele vraatzucht maakt, zich ontwikkelt in de consumptiemaatschappij die wij bevochten en bevechten. Het is de consumptieverslaving die het individu aanpraat dat hij "lekker zichzelf" is als hij maar koopt en koopt, laat zien dat hij heeft en nog meer heeft.

Onze oproep tot individualisme was onlosmakelijk verbonden met onze waarschuwing tegen de Verslaafde Consument van Morgen. Individualisme dat zich volstopt met gevaarlijke en milieuschadelijke producten is een vermomd egoïsme dat een ontwrichtende, asociale uitwerking heeft. Het individualisme van de jaren 60 is daarentegen gericht op geestelijke, artistieke en sociale zelfstandigheid. Eigenschappen die een voorwaarde zijn voor alle nodige oplossingen.

Was het niet vreselijk naïef van ons om te denken dat er een samenleving zonder gezag kan bestaan? Zo eenvoudig dachten wij nu ook weer niet. Wat wij voor mogelijk hielden was een samenleving die *van onder op* georganiseerd wordt. Door en door democratisch is. En daardoor een moreel gezag heeft, in plaats van een op macht berustend autoritair gezag.

Volgens mij zijn de uitgangspunten van toen nog altijd uiterst actueel. Maar om een werkelijke kans van slagen te hebben zouden zij moeten worden gedragen door een veel breder moreel réveil dan toen. Ook door de machthebbers in deze wereld. Want zij zijn het die zouden moeten inzien dat de zich opstapelende dreigingen niet zonder grote maatschappelijke veranderingen, zowel structurele als mentale, kunnen worden gekeerd. Zij zijn het die de oproep tot geestelijke vrijheid gecombineerd met materiële bescheidenheid zouden moeten overnemen.

De toenmalige revolutie van onderop moet nu van boven af worden voortgezet.

© for this edition by CNS